Lauri Tarasti

11.5.2017

Lausunto HE:stä 15/2017
vaaleja koskevalta osin

Perustuslakivaliokunnalle

Esitän kunnioittavasti perustuslakivaliokunnan pyytämänä lausuntona HE:stä 15/2017 maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi vaalien osalta seuraavan.

Rakenteellisia kysymyksiä

Toimin valtiovarainministeriön kutsumana selvityshenkilönä 8.12.2015 – 15.2.2016 valtion aluehallinnon ja maakuntahallinnon uudistamisessa lukuun ottamatta sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta. Luovutin selvitykseni kuntaministeri Anu Vehviläiselle 26.1.2016. Hallitus hyväksyi pääpiirtein ehdottamani työnjaon maakuntien, kuntien ja valtion aluehallinnon kesken, mutta hylkäsi ehdotukseni maakunnan hallintomallista. Tämän jälkeen en ole osallistunut tähän suureen uudistukseen millään tavoin.

Selvitykseni aikana havaitsin, että kyse ei ole vain maakuntauudistuksesta vaan mitä suurimmassa määrin kuntauudistuksesta. Maakuntavaaleja on myös tarkasteltava tästä näkökulmasta. Arvelin jo selvitystä tehdessäni, että pienimmissä maakunnissa Keski-Pohjanmaalla ja Kainuussa 59-jäsenisenä maakuntavaltuustona tulee olemaan pääasiassa niiden keskuskaupunkien Kokkolan ja Kajaanin 51-jäseniset kaupunginvaltuustot. Mutta en arvioinut maakuntavaalien mahdollista tulosta vastikään toimitettujen kuntavaalien äänestyskäyttäytymisen perusteella kuten tehtiin Helsingin Sanomissa 6.5.2017 julkaistussa laajassa artikkelissa, jossa tämä tulos simuloitiin. Se osoitti, että 18 maakunnasta 17 maakunnassa maakunnan keskuskaupungista valitut valtuutetut saisivat yli puolet maakunnan valtuuston paikoista. Vain Pohjanmaan maakunnassa muilla kunnilla olisi enemmistö**. Samalla arvioitiin, että noin puolet kunnista saattaisi jäädä kokonaan ilman edustusta maakuntavaltuustossa.**

Edellä sanotulla on epäilemättä vaikutusta perustuslain turvaamaan kunnalliseen itsehallintoon vielä sen lisäksi, mitä uudistuksen mukainen kuntien tehtävien ja henkilökunnan väheneminen noin puolella ja talouden supistuminen yli puolella sekä valtion osittainen määräysvalta kunnallisverotuksessa vaikuttavat.

Perustuslakivaliokunnan on arvioitava uudistuksen merkittävä sekä valtiosääntöoikeudellinen että poliittinen vaikutus myös siltä osin, minkä maakuntavaalijärjestelmä saattaa aiheuttaa.

Yksityiskohdista

Maakuntavaaleja koskevat ehdotukset ovat sinänsä kannatettavia. On johdonmukaista, että maakuntavaalien ja kuntavaalien tullessa samanaikaisesti toimitetuiksi myös niitä koskevat vaalilain säännökset ovat teknisesti mahdollisimman yhdenmukaiset.

On myös syytä pohtia, tuleeko sallia saman henkilön toimia yhtaikaisesti kansanedustajana, maakuntavaltuutettuna ja kunnanvaltuutettuna (ja voiko hän olla europarlamentaarikko). Nyt esillä olevissa säännöksissä ei tähän ole estettä. Todennäköistä onkin, että näitä kolmea tehtävää monet poliitikot hoitavat tai ainakin pyrkivät hoitamaan yhtaikaisesti. Maakunnan hallintosäännön varaan jää, noudatetaanko maakuntavaltuustossa varajäsenten kutsumisessa kuntien mallia vai eduskunnan rajallista mallia, luultavimmin noudatetaan kunnallista järjestelmää.

Esillä olevissa laeissa ei ole pohdittu sitä, voisivatko yhtaikaa toimitettavissa vaaleissa puolueet solmia vaaliliittoja eri puolueiden kanssa maakuntavaaleissa ja kuntavaaleissa. Siihen ei siten ole estettä, mutta äänestäjän kannalta tilanne voi vaikuttaa sekavalta. Sama koskee soveltuvin osin valitsijayhdistyksiä ja yhteislistoja.

Maakuntavaalilaista

Mielestäni olisi syytä lisätä säännökset siitä, että äänestäjän on samalla kertaa äänestettävä molemmissa vaaleissa tai, jos haluaa äänestää vain jommassakummassa vaalissa, ei sen jälkeen enää voi äänestää toisessa vaalissa. Jos tästä ei säädetä, on tarkoin pohdittava, miten äänestämiset ennakolta ja vaalipäivänä toteutetaan ja merkataan vaaliluetteloihin, jotta vältyttäisiin sekaannukselta äänestäjän osallistuessa kahdesti vaalitoimitukseen.

Maakuntalain 24 ja 25 §:ssä voi olla vaikea määritellä, kuka tai ketkä ovat menettelyssä kuultavia aloitteen tekijöitä, jos niitä on kymmenittäin tai sadoittain.

Maakuntalain 26 §:n mukaan maakunnan vaikuttamistoimielimiin on valittava vähintään yksi jäsen kunkin maakunnan kunnan vastaavista vaikuttamistoimielimistä. Maakunnissa, joissa on paljon kuntia, kuten Varsinais-Suomessa 27 ja Pohjois-Pohjanmaalla 26, toimielimistä tulee suuria.

Vaalilaista

Tulisiko säännöksissä selventää, että kyseeseen tulee ennakkoäänestyksessä vain yksi lähetekirje ja vaalipäivän äänestyksessä vain yksi vaaliuurna? Tulisiko käyttää 59 ja 60 §:ssä ja eräissä muissakin pykälissä äänestyslipusta monikkoa, koska niitä on kaksi? Tehdäänkö vaalilautakunnassa kaksi 79 §:ssä säädettyä vaalipöytäkirjaa toinen maakuntavaaleissa ja toinen kuntavaaleissa? Miten vaalilain 82 §:ssä tarkoitettujen pienten äänestysalueiden vaalisalaisuus turvataan, kun vaaleja on kaksi? Osa näistä kysymyksistä voinee jäädä oikeusministeriön vaaliohjeiden varaan, mutta osa saattaa vaatia oikeusministeriön asetusta.

Pohdittava myös on, tulisiko maakuntavaaleista antaa samanlaiset säännökset valtuutettujen valitsemisesta vaaleja toimittamatta, täydennysvaaleista ja uudesta ajasta vaaleja varten kuin on kuntavaaleista 157-159 §:ssä?

Vaalirahoituksesta

Lakiehdotuksessa ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain muuttamisesta on epäjohdonmukaista, että 6 §:n uudessa 6 momentissa erikseen ilmoitettavan tuen osalta rajana molempien vaalien vaalirahoituksesta on kuntavaalien 800 euroa eikä maakuntavaalien 1500 euroa, vaikka tuki normaalisti annetaan yhteisesti molempiin vaaleihin, jolloin summan tulisi olla suurempi eikä pienempi. **Momentin viimeinen sana ”kuntavaaleista” tulisi siten muuttaa kuulumaan ”maakuntavaaleista”**.

Edellä kuvaamani tekniset ongelmat ovat pienehköjä, mutta niiden ratkaisemista on harkittava etukäteen joustavan vaalimenettelyn turvaamiseksi.